

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-314-1-12>

УДК 336.012.23:005.915(477)(043.5)

Галина МИХАЛЬЧИНЕЦЬ

Мукачівський державний університет
<https://orcid.org/0000-0003-1109-5896>

ФІНАНСОВИЙ РИНОК ЯК ОСНОВА ОЦІНКИ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ ЙОГО ЕФЕКТИВНОСТІ ЧЕРЕЗ РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ: КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ФОРМИ

Модель фінансового ринку має сформуватися з урахуванням чітко визначеної предметної області та її об'єктів, що забезпечується шляхом їх класифікування та адекватного представлення за формою. Окреслені процеси є досить значущими, оскільки саме класифікація і форми представлення фінансового ринку формують основу для запуску процесів оцінки та прогнозування його ефективності через результативність. Класифікація фінансового ринку полягає у доповненні його моделі розташуванням й організацією її взаємопов'язаних елементів. Слід зазначити, що для цього мають застосовуватися системи розподілення об'єктів по групах відповідно до наперед визначених ознак, зокрема: 1) ділення фінансового ринку за інформацією про нього (на групи, підгрупи за певною ознакою); 2) виділення логічних зв'язків між групами та підгрупами фінансового ринку. Ці системи розподілення об'єктів ґрунтуються на виявленні/побудові структур, що формують комбінаторну модель фінансового ринку.

Метою статті є процес дослідження класифікації і форм представлення фінансового ринку як основи оцінки трансформаційних процесів та прогнозування його ефективності через результативність.

Розкрито процес дослідження класифікації і форм представлення фінансового ринку як основи оцінки трансформаційних процесів та прогнозування його ефективності через результативність. Охарактеризовано основні підходи до класифікації фінансового ринку (узагальнений, синкретичний та LOD-у підходи).

Структуризація фінансового ринку за збіжністю щодо економічних відносин із передачі права власності та особливостями законодавчого регулювання цього процесу є базовою та забезпечує представлення інформації в розрізі таких складових, як: валютний ринок; депозитний ринок; ринок кредитів; ринок цінних паперів; ринок похідних цінних; ринок нерухомості. Окреслений підхід до структуризації фінансового ринку формує концептуальне розуміння його моделі як системи S, яка відбиває базові структури, необхідні для визначення об'єктів оцінки та напрямів прогнозування ефективності, через результативність. Щоб забезпечити практичну застосовуваність концептуальної моделі мають бути системно охарактеризовані процедури, методи та алгоритми моделювання.

Ключові слова: фінансовий ринок, трансформаційні процеси прогнозування, результативність

Halyna MYKHALCHYNETS

Mukachevo State University

FINANCIAL MARKET AS A BASIS FOR EVALUATING TRANSFORMATION PROCESSES AND FORECASTING ITS EFFICIENCY THROUGH PERFORMANCE: CLASSIFICATION AND FORMS

The financial market model should be formed taking into account a clearly defined subject area and its objects, which is ensured by their classification and adequate representation in form. The described processes are significant since the type and forms of expression of the financial market form the basis for launching evaluation methods and forecasting its effectiveness through performance. The financial market classification consists of supplementing its model with the location and organization of its interrelated elements. It should be noted that for this purpose, systems for dividing objects into groups according to predetermined characteristics should be applied, in particular: 1) division of the financial market according to information about it (into groups, subgroups according to a particular characteristic); 2) allocation of logical connections between groups and subgroups of the financial market. These object distribution systems are based on the identification/construction of structures forming a combinatorial financial market model. The purpose of the article is the process of research the classification and forms of presentation of the financial market as a basis for evaluating transformational processes and forecasting their effectiveness through effectiveness. The process of researching the classification and forms of presentation of the financial market as a basis for evaluating transformational processes and forecasting its effectiveness through effectiveness is revealed. The main approaches to the classification of the financial market are characterized (by generalized, syncretic, and LOD approaches).

The structuring of the financial need based on the convergence of economic relations with the transfer of ownership and the specifics of the legislative regulation of this process is essential and provides the presentation of information in terms of such components as currency market, deposit market, credit market; Securities Market; derivatives market; real estate market. The outlined approach to structuring the financial market forms a conceptual understanding of its model as a system S, which reflects the basic structures necessary to determine the objects of assessment and directions of performance forecasting through performance. To ensure the practical applicability of the conceptual model, modeling procedures, methods and algorithms must be systematically characterized.

Keywords: financial market, transformational forecasting processes, performance

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Модель фінансового ринку має сформуватися з урахуванням чітко визначеної предметної області та її об'єктів, що забезпечується шляхом їх класифікування та адекватного представлення за формою. Окреслені процеси є досить значущими, оскільки саме класифікація і форми представлення фінансового

ринку формують основу для запуску процесів оцінки та прогнозування його ефективності через результативність. Класифікація фінансового ринку полягає у доповненні його моделі розташуванням й організацією її взаємопов'язаних елементів. Слід зазначити, що для цього мають застосовуватися системи розподілення об'єктів по групах відповідно до наперед визначених ознак, зокрема: 1) ділення фінансового ринку за інформацією про нього (на групи, підгрупи за певною ознакою); 2) виділення логічних зв'язків між групами та підгрупами фінансового ринку. Ці системи розподілення об'єктів ґрунтуються на виявленні/побудові структур, що формують комбінаторну модель фінансового ринку.

Аналіз досліджень та публікацій

Питання класифікації моделі фінансового ринку попередньо досліджували відомі учені, зокрема: С. Арутюнян, В. Баранова, А. Варич, О. Гончаренко, А. Ільєнко, О. Клименко, І. Рекуненко, П. Леоненко, В. Опарін, І. Школьник, В. Шелудько П. Юхименко, інші. Однак, попри значні проведенні дослідження, питання класифікації і форм представлення фінансового ринку як основи оцінки трансформаційних процесів та прогнозування його ефективності через результативність залишаються актуальними.

Формулювання цілей статті

Метою статті є процес дослідження класифікації і форм представлення фінансового ринку як основи оцінки трансформаційних процесів та прогнозування його ефективності через результативність.

Виклад основного матеріалу

Наразі немає єдиного підходу до класифікації в окресленій сфері у зв'язку із поступовим її ускладненням (що виявляється як у поширенні якісно нових інструментів, так і в ускладненні чинних [1; 2]), особливістю організації її внутрішньої наповненості (зокрема, за дослідженнями І. Школьник та І. Рекуненко, активи одного структурного елементу можуть утворювати базу для формування активів іншого, який сприяє тісному взаємозв'язку та взаємопроникненню однієї структури в іншу [3, с. 90-95]). Окреслена проблема потребує вирішення, оскільки саме класифікація визначає форми представлення фінансового ринку. У взаємозв'язку класифікація і форми представлення фінансового ринку сприяють його структуризації, що є основою, відповідно до якої має формуватися уявлення про його ефективність, виражену через результативність.

Структурована модель, хоча і не відбиватиме всю внутрішню складність фінансового ринку, однак надає об'єктивну інформацію про те, які основні активи на ньому функціонують та наскільки вони здатні діяти, як самоприспособовані одиниці за ознаками результативності. Для досягнення максимальної інформативності структуризації, виділимо та розглянемо істотні структури, що можуть стати основою для класифікації фінансового ринку. Серед основних підходів до класифікації фінансового ринку нами виділені:

- 1) узагальнений підхід (ділення фінансового ринку за ознаками самоприспособованості характеристики складу, із виділенням логічних зв'язків за функціональною ознакою);
- 2) синкретичний підхід (ділення фінансового ринку за формою вкладення фінансових ресурсів, із виділенням логічних зв'язків за організацією торгівлі);
- 3) LOD-у підхід (ділення фінансового ринку за збіжністю економічних відносин, із виділенням логічних зв'язків за змістом передачі права власності).

Узагальнений підхід до класифікації фінансового ринку належить Арутюнян С.С., Варич А.П. Ці науковці класифікують фінансовий ринок вкрай узагальнено, за ознакою самоприспособованості характеристики складу. При цьому науковці виділяють логічні зв'язки в цих структурах за функціональною ознакою (або функцією структури). Відтак, стає можливим представлення фінансового ринку, оцінки та прогнозування його ефективності через результативність [2; 1; 4]:

- ринку грошей, де циркулюють грошові кошти, скеровані агентами ринку з функцією кредитних установ та депозитних корпорацій, які функціонально забезпечують концентрацію тимчасово вільних грошових коштів та їх використання на умовах платності, зворотності, терміновості. Ця структура включає таких операторів, як банківську систему (рівня центрального банку та комерційних банків) і небанківські кредитні установи;

- ринку капіталів, де циркулюють грошові кошти та цінні папери (зокрема акції, що надають права власності, кредитні зобов'язання, акції та інші цінні папери, що не дають права власності). У структурі циркулюють кредитні зобов'язання, акції та інші цінні папери, зокрема й ті, що випускаються державою, формують ринок цінних паперів. Це структура операторів, за допомогою яких функціонально забезпечується перерозподіл капіталу між суб'єктами господарювання, галузями, регіонами та країнами (зокрема інвестиційні компанії, банки, фондові біржі, держава, реєстратори, брокерські та дилерські фірми, фінансові компанії, технічні посередники).

Об'єктом купівлі-продажу окреслених структур дійсно є фінансові ресурси (або вся сукупність грошових коштів, які є в розпорядженні держави, підприємств, організацій, установ, населення). Однак, на нашу думку, таке структурування забезпечує формування малоінформативної комбінаторної моделі фінансового ринку, яка буде зумовлена відсутністю уваги до принципової відмінності відносин у різних

секторах фінансового ринку, які можна ідентифікувати за видами наявних у них фінансових активів. Отже, наприклад, на фінансовому ринку грошові кошти, дорогоцінні метали (золото, срібло, платина, металевий рахунок продаються як такі, продаються різні, досить різноманітні типи прав на отримання створених або майбутніх грошових доходів – короткострокові, довгострокові). У кожного з видів активів індивідуальні риси пристосованості за ознаками результативності.

Синкретичний підхід до класифікації фінансового ринку, прихильником якого є Опарін В.М. [5, с. 23-40], полягає у діленні фінансового ринку за формою вкладення фінансових ресурсів та виділенні логічних зв'язків за організацією торгівлі. Як бачимо, специфікою методу ділення є комплексне проявлення самодостатніх структур ринку, однак виділення логічних зв'язків орієнтоване на несумісне поєднання (форма вкладення – торгівля, як процес обміну). Отже, науковець пропонує більш деталізований підхід, у межах якого можливе представлення фінансового ринку, оцінки та прогнозування його ефективності через результативність [6, с. 15-26]:

- формальних структур, що деталізуються за їх приналежністю до ринку грошей (що узагальнює субструктури, серед яких ринок короткострокових боргових зобов'язань) та ринку капіталів (що узагальнює субструктури, серед яких ринок фінансових інструментів, що відбивають права власності та довгострокових боргових зобов'язань);

- логічних зв'язків структур, що деталізуються за змістом організації торговельних відносин, що деталізуються за їх приналежністю до кредитного ринку та ринку цінних паперів. При цьому не враховані приналежності до ринку грошей.

Результати структурування за таким підходом до класифікації та формами представлення у базовому аспекті сходяться з узагальнювальним підходом, що відмічає також І.О. Школьник та І.І. Рекуненко [3, с. 90-95] (зокрема, погоджуємося, що науковці однаково виділяють та представляють базові структурні елементи фінансового ринку: ринок грошей та ринок капіталу). Разом з тим останній результат структуризації інформативніший, внаслідок більшої уваги до відмінностей структур за об'єктами (якими є фінансові активи), у яких відбиваються фінансові ресурси. Відтак, при формуванні моделей фінансового ринку, оцінці та прогнозуванні його ефективності через результативність виникнуть суттєві різниці у можливостях ідентифікації адаптивних рис структур. Це ілюструють вже наявні відмінності у структуруванні ринку грошей. Зокрема, І. Арутюнян С.С. [1, с. 19-28], Варич А.П. у такий ринок включають кредитні ресурси як короткострокового, так і довгострокового характеру [4, с. 246-249], у той час як Опарін В.М. [5, с. 200-240] у цей ринок включає тільки короткострокові боргові зобов'язання (оскільки останні часто належать до основних засобів, а тому належать до ринку капіталів, зокрема за здатностями до самоприспосованості їх вартісних характеристик).

LOD-у (або Level of detail) підхід до класифікації фінансового ринку, прихильниками якого є Леоненко П.М., Юхименко П.І., Льєнко А.А. та ін. [6, с. 15-33], Клименко О. В. [7, с.42-45], Шелудько В.М. [2, с. 36-70], Баранова В.Г., Гончаренко О.М. [8, с. 20-44]. Підхід ґрунтується на деталізації структур за збіжністю економічних відносин, із виділенням логічних зв'язків за змістом передачі права власності (при цьому кожен актив ідентифікують як типовий товар, що пропонують для продажу одним власником іншому за специфічну ціну). LOD-у підхід орієнтований на максимальну деталізацію (яку можна зменшити чи збільшити) та складність зображення, що обумовлює значну різноманітність виділених структур. Можна констатувати, що доцільною є класифікація фінансового ринку на основі збіжності щодо економічних відносин із передачі права власності та особливостями законодавчого регулювання цього процесу, формується основа для опису та оцінки його ефективності (система S). При цьому стає можливим представлення фінансового ринку як системи S (або сукупність, що включає s-елементів, які утворюють/утворює s-блок). Зокрема, оцінка та прогнозування його ефективності через результативність доцільна за такими складовими, як:

1. Валютний ринок – узагальнення економічних відносин, що зачіпають операції з валютними цінностями. Відповідно до методології НБУ базовими є операції банків із безготівковою ІВ на валютному ринку України на умовах «тод», «том», «спот», Інтервенції НБУ, операції з готівковою іноземною валютою банків, операції клієнтів банків із безготівковою іноземною валютою, анонімні готівкові операції клієнтів небанківських установ із ІВ, обмін між приватними особами, операції суб'єктів ринку з іншими цінностями валютного ринку (банківськими металами, інвестиційними монетами).

2. Депозитний ринок – узагальнення економічних відносин, що зачіпають операції з депозитними вкладками. Відповідно до методології НБУ базовими є операції з депозитами за секторами економіки.

3. Ринок кредитів (або ринок позикового капіталу) – узагальнення економічних відносин, що зачіпають операції з кредитами. Відповідно до методології НБУ базовими є операції кредитування за секторами економіки.

4. Ринок цінних паперів (у тому числі фондовий) – узагальнення економічних відносин, що зачіпають операції з цінними паперами, за виключенням деривативів. Відповідно до методології НБУ базовими є операції обертання цінних паперів, окрім акцій та обертання акцій та інших форм участі в капіталі за секторами економіки.

5. Ринки похідних цінних паперів – узагальнення економічних відносин, що зачіпають операції з похідними цінними паперами та строковими контрактами (хоча з 18 червня 2018 р. до 2020 року конфігурація діяла лише в системі продажу й придбання активів, з 2020 р. – розширена на секцію строкового ринку Української біржі, на якій відновлені торги з 2020 р.[81; 226]). Відповідно до методології операторів організованих та неорганізованих ринків капіталу базовими є наступні операції з деривативами: хеджування ризиків; арбітражні операції, спекулятивні операції.

6. Ринок нерухомості – узагальнення економічних відносин, що зачіпають операції з нерухомістю. Відповідно до методології фахівців із нерухомості (рієлторів) базовими є операції продавців/покупців та інших суб'єктів із майновими правами за змістом їх відображення у обліку, зокрема: короткострокові операції; середньострокові операції; довгострокові операції [18].

Окреслений підхід систематизованої сукупності кроків зі структуризації фінансового ринку є умовним, однак формує концептуальне розуміння моделі фінансового ринку, адже відбиває всі її базові структури, необхідні для визначення об'єктів оцінки та напрямів прогнозування його ефективності, через результативність.

За наявності специфічності, у науковій літературі пропонують формування більш деталізованої структури фінансового ринку за рахунок доповнення базової структури підструктурами, що можуть бути окреслені в залежності від: 1) характеру циркуляції фінансових активів, зокрема таких, що пропонують для продажу чи емітовані на первинному та вторинному ринках (це характерно для підходу І.О. Школьник, І.І. Рекуненко [3, с. 89-97]) або за місцем, де відбуваються економічні відносини, а саме за належністю до біржових та позабіржових ринків (Шелудько В.М.) [2], І.О. Школьник, І.І. Рекуненко [3, с. 89-97]); 2) термінів обігу фінансових активів, у тому числі ринків короткострокового та довгострокового інвестування коштів (Шелудько В.М.) [2, с. 36-70], І.О. Школьник, І.І. Рекуненко [3, с. 89-97]); 3) характеру глобальності, зокрема міжнародних та національних ринків (Шелудько В.М.) [2, с. 50-70]). Однак структуризація фінансового ринку за збіжністю щодо економічних відносин із передачі права власності та особливостями законодавчого регулювання цього процесу має бути базовою для оцінки та прогнозування його ефективності, через результативність. Це зумовлене тим, що застосована при цьому класифікація та форма представлення фінансового ринку дозволяє сформувати комбінаторну модель, що чітко визначає систему ділення, має концептуальну гнучкість (може додатково деталізуватися іншими ознаками) й дозволяє конкретизувати адаптивні можливості фінансового ринку за вартісними ознаками фінансових активів (за видом).

Наведена структуризація фінансового ринку, є лише основою моделювання, оскільки формує концептуальне розуміння моделі ефективності як системи S, об'єктів оцінки та напрямів прогнозування ефективності через результативність. Водночас, щоб забезпечити практичну застосовуваність концептуальної моделі мають бути визначені та системно охарактеризовані всі процедури, методи та алгоритми моделювання з урахуванням його етапізації, зокрема: 1) розширення потенціалу економіко-математичного інструментарію моделювання ефективності фінансового ринку на основі комплексного підходу (I етап моделювання системи S); 2) методи математичної обробки даних та динамічного моделювання результативності фінансового ринку (II етап моделювання системи S); 3) алгоритми формалізації результативності фінансового ринку, що формують базові етапи моделювання та послідовність указівок на виконання таких дій (III етап моделювання системи S). Результат такого моделювання (узагальнений у стохастичних та динамічних моделях) має бути корисним, зокрема прогнозувати несприятливі явища у структурі фінансового ринку України, та слугувати основою для наукового обґрунтування стратегічних пріоритетів державної політики, що спрямовані на упередження дестабілізаційних процесів при формуванні та перерозподіл вільних фінансових ресурсів між агентами ринку.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Структуризація фінансового ринку за збіжністю щодо економічних відносин із передачі права власності та особливостями законодавчого регулювання цього процесу є базовою та забезпечує представлення інформації в розрізі таких складових, як: валютний ринок; депозитний ринок; ринок кредитів; ринок цінних паперів; ринок похідних цінних; ринок нерухомості. Окреслений підхід до структуризації фінансового ринку формує концептуальне розуміння його моделі як системи S, яка відбиває базові структури, необхідні для визначення об'єктів оцінки та напрямів прогнозування ефективності, через результативність. Щоб забезпечити практичну застосовуваність концептуальної моделі мають бути системно охарактеризовані процедури, методи та алгоритми моделювання.

Література

1. Фінансовий ринок : підручник / за заг. ред. Арутюнян С.С. К. : Гуляєва В.М, 2018. 484 с.
2. Шелудько В.М. Фінансовий ринок : навч. посіб. 3-є вид., випр. і доп. Київ : Знання-Прес, 2008. 535 с.

3. Школьник І.О., Рекуненко І.І. Структура фінансового ринку країни в умовах розвитку ринкових відносин. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. 2007. Вип. 21. С. 89–97.
4. Варич А.П. Економічна сутність, функції та значення фінансового ринку. Продуктивні сили і регіональна економіка. 2005. Ч. 2. С. 245–250.
5. Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія) : навчальний посібник. – 2-е вид., доп. і перероб. К. : КНЕУ, 2001. 240 с.
6. Леоненко П.М., Юхименко П.І., Ільєнко А.А. та ін. Теорія фінансів : навчальний посібник / за ред. О.Д. Василика. К. : Центр навчальної літератури, 2005. 480 с.
7. Клименко О. В. Теоретичне визначення сутності й структури фінансового ринку. Інвестиції: практика та досвід. 2013. № 19. С. 42–45.
8. Розвиток фінансового ринку України в умовах європейської інтеграції: проблеми та перспективи: колективна : монографія / ред. В. Г. Баранова, О. М. Гончаренко. Харків : «Діса плюс», 2019. 370 с.
9. Іртищева І.О. Стратегія розвитку фінансово-кредитного забезпечення агропродовольчої сфери України : монографія. Миколаїв : Дизайн та поліграфія, 2012. 256 с.
10. Іртищева І.О., Крамаренко І.С. Методичні підходи до оцінки кредитоспроможності підприємств агропродовольчої сфери. Агросвіт. 2011. № 19. С. 2-4.
11. Крамаренко І.С. Формування та розвиток регіонального інвестиційного потенціалу в умовах структурних трансформацій економіки: теорія, методологія та практика : монографія. Миколаїв : ФОП Швець, 2019. 356 с.
12. Іртищева І.О. Факторинг як напрям стратегічного розвитку фінансового забезпечення агропродовольчої сфери. Вісник ХНАУ. 2011. С. 16–21.

References

1. Finansovyi rynek : pidruchnyk / za zah. red. Arutiunian S.S. K. : Hulciaeva V.M, 2018. 484 s.
2. Sheludko V.M. Finansovyi rynek : navch. posib. 3-ye vyd., vypr. i dop. Kyiv : Znannia-Pres, 2008. 535 s.
3. Shkolnyk I.O., Rekunenko I.I. Struktura finansovoho rynku krainy v umovakh rozvytku rynkovykh vidnosyn. Problemy i perspektyvy rozvytku bankivskoi systemy Ukrainy. 2007. Vyp. 21. S. 89–97.
4. Varych A.P. Ekonomichna sutnist, funktsii ta znachennia finansovoho rynku. Produktyvni syly i rehionalna ekonomika. 2005. Ch. 2. S. 245–250.
5. Oparin V.M. Finansy (Zahalna teoriia) : navchalnyi posibnyk. – 2-e vyd., dop. i pererob. K. : KNEU, 2001. 240 s.
6. Leonenko P.M., Yukhymenko P.I., Iliencko A.A. ta in. Teoriia finansiv : navchalnyi posibnyk / za red. O.D. Vasylyka. K. : Tsentr navchalnoi literatury, 2005. 480 s.
7. Klymenko O. V. Teoretychne vyznachennia sutnosti y struktury finansovoho rynku. Investytsii: praktyka ta dosvid. 2013. № 19. S. 42–45.
8. Rozvytok finansovoho rynku Ukrainy v umovakh yevropeiskoi intehratsii: problemy ta perspektyvy: kolektyvna : monohrafiia / red. V. H. Baranova, O. M. Honcharenko. Kharkiv : «Disa plus», 2019. 370 s.
9. Irtysheva I.O. Stratehiia rozvytku finansovo-kredytnoho zabezpechennia ahroprodovolchoi sfery Ukrainy : monohrafiia. Mykolaiv : Dyzaiv ta polihrafiia, 2012. 256 s.
10. Irtysheva I.O., Kramarenko I.S. Metodychni pidkhody do otsinky kredytopromozhnosti pidpriemstv ahroprodovolchoi sfery. Ahrosvit. 2011. № 19. S. 2-4.
11. Kramarenko I.S. Formuvannia ta rozvytok rehionalnoho investytsiinoho potentsialu v umovakh strukturykh transformatsii ekonomiky: teoriia, metodolohiia ta praktyka : monohrafiia. Mykolaiv : FOP Shvets, 2019. 356 s.
12. Irtysheva I.O. Faktorynh yak napriam stratehichnoho rozvytku finansovoho zabezpechennia ahroprodovolchoi sfery. Visnyk KhNAU. 2011. S. 16–21.